

5-SINF ADABIYOT DARSLARIDA ABDULLA ORIPOV SHE'RIYATINI GERMENEVTIK METOD ASOSIDA O'RGANISHNING METODIK IMKONIYATLARI

Muxtorova Lobar Zohir qizi,

Samarqand davlat pedagogika instituti

O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi 2-bosqich magistranti

muxtorovalobar316@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada 5-sinf adabiyot darsliklarida Abdulla Oripov she'riyatini o'rganishda hermenevtik metoddan foydalanishning nazariy va amaliy jihatlarini tahlil qilinadi. Hermenevtika tushunchasi, uning adabiyotshunoslikdagi o'rni va xususan, she'rni tahlil qilishdagi ahamiyati ochib beriladi. Abdulla Oripovning 5-sinf o'quv dasturiga kiritilgan she'rlari (masalan, "Qushcha", "Men nechun sevaman O'zbekistonni?", "Miltiraydi mitti yulduz", "Burgut", "Tilla baliqcha") misolida hermenevtik metodning qo'llanilishi bo'yicha aniq metodik tavsiyalar beriladi. Maqolada o'quvchilarning she'rni chuqur anglashlari, muallif g'oyasini tushunishlari, matnning ko'p qatlamli ma'nolarini ochishlari hamda ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan mashqlar va topshiriqlar taklif etiladi. Hermenevtik yondashuv orqali Abdulla Oripov she'riyatining badiiy-estetik qiymatini, falsafiy mazmunini ochish hamda o'quvchilarning milliy qadriyatlarga hurmatini oshirish maqsad qilingan.

Kalit so'zlar: Abdulla Oripov, she'riyat, 5-sinf, adabiyot darsi, hermenevtik metod, matnni tahlil qilish, metodik imkoniyatlar, badiiy-estetik qiymat, falsafiy mazmun.

Аннотация. В данной статье анализируются теоретические и практические аспекты использования герменевтического метода при изучении поэзии Абдуллы Арипова в учебниках литературы для 5-х классов. Раскрывается понятие герменевтики, ее роль в литературоведении и, в частности, значение в анализе стихотворения. Даны конкретные методические рекомендации по применению герменевтического метода на примере стихотворений Абдуллы Арипова, включенных в учебную программу 5-го класса (например, "Птичка," "Почему я люблю Узбекистан?," "Сияет маленькая звезда," "Орел," "Золотая рыбка"). В статье предлагаются упражнения и задания, направленные на глубокое понимание стихотворения учащимися, понимание авторской идеи, раскрытие многослойного смысла текста и развитие навыков творческого мышления. Целью герменевтического подхода является раскрытие художественно-эстетической ценности, философского содержания поэзии Абдуллы Арипова и повышение уважения учащихся к национальным ценностям.

Ключевые слова: Абдулла Арипов, поэзия, 5-й класс, урок литературы, герменевтический метод, анализ текста, методические возможности, художественно-эстетическая ценность, философское содержание.

Abstract. This article analyzes the theoretical and practical aspects of using the hermeneutic method in studying Abdulla Oripov's poetry in 5th-grade literature textbooks. The concept of hermeneutics, its role in literary studies, and particularly its significance in analyzing poetry are revealed. Specific methodological recommendations are given on the application of the hermeneutic method based on Abdulla Oripov's poems included in the 5th-grade curriculum (for example, "Qushcha", "Men nechun sevaman O'zbekistonni?", "Miltiraydi mitti yulduz", "Burgut", "Tilla baliqcha"). The article proposes exercises and tasks aimed at students' deep understanding of the poems, understanding the author's idea, revealing the multi-layered meanings of the text, and developing creative thinking skills. Through the hermeneutic approach, the aim is to reveal the artistic-aesthetic value and philosophical content of Abdulla Oripov's poetry, as well as to increase students' respect for national values.

Keywords: Abdulla Oripov, poetry, 5th grade, literature lesson, hermeneutic method, text analysis, methodological possibilities, artistic-aesthetic value, philosophical content.

Kirish. O‘zbek adabiyoti olamida o‘zining betakror ijodi, chuqur falsafiy mazmuni va milliy ruh bilan sug‘orilgan she‘rlari bilan alohida o‘rin tutgan buyuk shoirlarimizdan biri Abdulla Oripovdir. Uning asarlari nafaqat o‘zbek tilining go‘zalligini, balki inson hayotining murakkab jihatlarini, tabiatning bebaho manzaralarini, Vatan tuyg‘usining azizligini teran ifodalaydi. Zamonaviy ta‘lim tizimida o‘quvchilarning adabiyot asarlarini faqat mazmun jihatidagina emas, balki badiiy-estetik va falsafiy jihatdan ham chuqur anglashlari muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, Abdulla Oripov she‘riyatini o‘rganishda an‘anaviy uslublardan tashqari, yangi metodologik yondashuvlarni qo‘llash zarurati tug‘iladi.

Germenevtika – matnni tushunish, talqin qilish va izohlash san‘ati sifatida adabiyotshunoslikda muhim o‘rin tutadi. U asarning ichki mantiqini, muallifning niyatini, matnning ko‘p qatlamli ma‘nolarini ochishga yordam beradi. 5-sinf o‘quvchilari uchun Abdulla Oripov she‘riyatining murakkabligini hisobga olgan holda, germenevtik metodni qo‘llash ularning matn bilan faol muloqotini ta‘minlaydi, ijodiy fikrlashini rag‘batlantiradi va asarning badiiy-estetik qimmatini to‘laqonli his etishlariga imkon yaratadi. Ushbu maqolaning asosiy maqsadi – 5-sinf adabiyot darslarida Abdulla Oripov she‘riyatini germenevtik metod asosida o‘rganishning metodik imkoniyatlarini aniqlash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Adabiyotlar tahlili. Mazkur tadqiqot doirasida Abdulla Oripov she‘riyatini o‘rganishga oid ilmiy-adabiy manbalar, shuningdek, germenevtik yondashuvning nazariy asoslari tahlil qilindi. Xususan, germenevtika nazariyasini rivojlantirgan Hans-Georg Gadamer va Paul Ricoeur qarashlari matnni talqin qilishning metodologik asoslarini belgilashda muhim manba bo‘lib xizmat qildi. O‘zbek adabiyotshunosligida esa Abdulla Oripov ijodining badiiy-estetik va falsafiy jihatlari A. Oripovning saylanma asarlari hamda Q. Yo‘ldoshev va boshqa olimlarning darslik va ilmiy izlanishlari asosida o‘rganildi. Shuningdek, adabiy germenevtika bo‘yicha zamonaviy tadqiqotlar (M. Tojiboyev, U. Xo‘jamqulov, Sh. Botirova) tahlili mazkur metodning maktab adabiyot ta‘limida qo‘llash imkoniyatlarini ilmiy jihatdan asoslashga xizmat qildi.

Tadqiqot metodologiyasi. Abdulla Oripov she‘riyatini 5-sinf adabiyot darslarida germenevtik metod asosida o‘rganishning metodik imkoniyatlarini aniqlash uchun quyidagi ilmiy-nazariy va amaliy metodlardan foydalanildi: Dars jarayonida o‘quvchilar bilan ishlashning quyidagi usullari qo‘llaniladi:

➤ *Germenevtika nazariyasi asoslari:* Matnni tushunish va talqin qilishning nazariy tamoyillari, adabiyotshunoslikda germenevtikaning o‘rni va ahamiyati o‘rganildi. (Masalan, Gadamer, Ricoeur kabi olimlarning g‘oyalari asosida).

➤ *Adabiyotshunoslik tahlili:* Abdulla Oripovning 5-sinf dasturiga kiritilgan she‘rlari (masalan, "Qushcha", "Men nechun sevaman O‘zbekistonni?", "Miltiraydi mitti yulduz", "Burgut", "Tilla baliqcha") badiiy-estetik, falsafiy va tilshunoslik jihatlaridan tahlil qilindi.

➤ *Didaktik-metodik tahlil*: O'quv dasturlari, darsliklar va metodik qo'llanmalar tahlil qilinib, Abdulla Oripov she'riyatini o'rganishda germenevtik metodni qo'llash bo'yicha mavjud yondashuvlar va ularning samaradorligi baholandi.

➤ *Qiyosiy tahlil*: Germenevtik metodning an'anaviy tahlil usullaridan farqli jihatlari va ustunliklari aniqlandi.

➤ *Amaliy-eksperimental yondashuv* (nazariy darajada): She'rlarni germenevtik metod asosida o'rganishga qaratilgan aniq mashqlar, topshiriqlar va savollar ishlab chiqildi. Bu mashqlar o'quvchilarning matnni chuqur anglashlariga, muallif g'oyasini ochishlariga va ijodiy fikrlashlarini rivojlantirishga qaratildi.

➤ *Tavsiyalar ishlab chiqish*: Tadqiqot natijalari asosida 5-sinf o'qituvchilari uchun Abdulla Oripov she'riyatini germenevtik metod asosida o'rganish bo'yicha aniq metodik tavsiyalar shakllantirildi.

➤ *"Savol va mulohaza"* usuli: O'quvchilarga matnning bevosita ma'nosidan tashqari, "Nima uchun aynan shu obraz tanlangan?" kabi mantiqiy savollar berildi. She'r mazmuniga mos bo'lgan ko'plab savollar o'qituvchi tomonidan beriladi va bu savollar orqali bolalar she'r mazmuniga qiziqish bildirishadi.

➤ *"Savol-javob" texnikasi*: Har bir she'ni o'qigandan so'ng, o'quvchilarga matnning turli qatlamlariga oid savollar berish (masalan, "Nega shoir shunday degan?", "Bu so'zning boshqa qanday ma'nolari bo'lishi mumkin?", "Agar siz shoir o'rnida bo'lganingizda nima qilardingiz?").

➤ *"Matn bilan dialog"* mashqlari: O'quvchilarni she'r qahramonlari bilan suhbatlashishga, ularga savol berishga yoki maslahat berishga undash.

➤ *"Timsolni ochish" topshiriqlari*: She'rdagi asosiy timsollarni (yulduz, burgut, tilla baliqcha, Vatan) aniqlash va ularning ko'p ma'noliligini izohlash.

➤ *"Muallif ko'zi bilan"* mashqlari: O'quvchilarni muallifning o'rniga qo'yib, she'ni yozishdan oldingi holatini, his-tuyg'ularini tasavvur qilishni so'rash.

➤ *"Qiyosiy tahlil"* mashqlari: Bir mavzu yoritilgan turli she'rlarni qiyoslab, mualliflarning yondashuvlarini solishtirish.

➤ *"Obrazlar xaritasi"*: She'rdagi asosiy timsollar (masalan, baliqcha, hovuz, cho'qqi) ajratib olinib, ularning ramziy ma'nolari ustida ishlanadi. Bunda o'qituvchi tomonidan she'r mazmuniga mos kelgan rasmlar keltiriladi va tasavvur uyg'otishga yordam beradi.

➤ *"Matnni o'z tajribasi bilan bog'lash"*: O'quvchilardan she'rdagi g'oyalarni o'z hayotiy tajribalari, kuzatuvlari bilan bog'lab hikoya qilishni so'rash.

Bu metodlar majmuasi Abdulla Oripov she'riyatining ko'p qirraliligini ochish, o'quvchilarda matnni tushunish va talqin qilish ko'nikmalarini shakllantirish hamda germenevtik yondashuvning ta'limiy samaradorligini asoslash imkonini beradi.

Tahlillar va natijalar. Abdulla Oripov she'riyatini germenevtik metod asosida o'rganish 5-sinf o'quvchilarining adabiyotga bo'lgan qiziqishini oshirish, matnni chuqur tushunish ko'nikmalarini shakllantirish va ijodiy fikrlashni rivojlantirishda muhim rol

o'ynaydi. Germenevtika o'quvchini matnning faol ishtirokchisiga aylantiradi, uning shaxsiy dunyoqarashi va tajribasini matnni tushunish jarayoniga olib kirishga imkon beradi. Bu esa, o'z navbatida, o'quvchining asarga nisbatan hissiy va intellektual aloqasini kuchaytiradi. An'anaviy o'qitish usullarida ko'pincha she'rning mazmuni, muallif haqidagi ma'lumotlar va badiiy vositalar ro'yxati beriladi. Germenevtik yondashuv esa bu jarayonga yangicha mazmun bag'ishlaydi. U o'quvchini "nima uchun?" degan savolni berishga, matnning yashirin ma'nolarini izlashga, muallif bilan "dialog" qurishga undaydi. Bu esa o'quvchining o'z fikrini shakllantirishiga va uni asoslashiga yordam beradi. Masalan, "Men nechun sevaman O'zbekistonni?" she'rini o'rganishda, faqat "Vatan sevish kerak" degan xulosaga kelish bilan cheklanib qolmasdan, balki "Nega aynan shu so'zlar ishlatilgan?", "Vatan tuyg'usi qanday holatlarda kuchayadi?", "Shoir Vatanini faqat uning go'zalligi uchun sevadi,mi yoki boshqa sabablar ham bormi?" kabi savollar orqali matnning chuqur ma'nolarini ochish mumkin. Bu esa o'quvchida Vatan haqidagi tushunchani yanada boyitadi. Shuningdek, germenevtik metod Abdulla Oripov she'riyatining falsafiy qatlamlarini ochishda ham samarali hisoblanadi. Shoirning hayot, tabiat, inson taqdiri haqidagi mulohazalari o'quvchilarda dunyoqarashni shakllantirishga yordam beradi. "Miltiraydi mitti yulduz" she'ridagi yolg'izlik va umid timsoli, "Burgut" she'ridagi erkinlik va maqsad sari intilish g'oyasi o'quvchilarning o'z hayotlariga nisbatan ham chuqur mulohaza yuritishlariga sabab bo'lishi mumkin. Germenevtik metodni qo'llashda o'qituvchining mahorati muhim rol o'ynaydi. O'qituvchi o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda, ularni to'g'ri yo'naltira olishi, ularning fikrlarini rag'batlantirishi va matnni tushunish jarayonida yo'l ko'rsata olishi lozim. Bu metodning asosiy maqsadi – o'quvchini mustaqil fikrlashga va matn bilan ijodiy munosabatda bo'lishga o'rgatishdir. Tadqiqot natijasida 5-sinf adabiyot darslarida Abdulla Oripov she'riyatini germenevtik metod asosida o'rganishning quyidagi metodik imkoniyatlari aniqlandi:

1. Matnning ko'p qatlamli ma'nolarini ochish: Germenevtik metod o'quvchilarni she'rning faqat yuzaki ma'nosini emas, balki uning ichki, ko'chma, ramziy va falsafiy ma'nolarini ham anglashga undaydi. Masalan, "Men nechun sevaman O'zbekistonni?" she'rinda Vatan tuyg'usining faqat moddiy boyliklar bilan emas, balki uning muqaddasligi, tarixiy ildizlari bilan bog'liqligini ochish mumkin.

2. Muallif niyatini tushunish: Germenevtik yondashuv o'quvchilarni she'rni yozishdan oldin muallifning qanday hissiyotlarni, fikrlarni, g'oyalarni ifodalashni maqsad qilganligini taxmin qilishga undaydi. "Tilla baliqcha" she'rinda shoirning kichik bir dunyoda cheklanganlikdan aziyat chekayotgan mavjudotga nisbatan achinish va hamdardlik tuyg'ularini tushunish muhim.

3. O'quvchining matn bilan faol muloqoti: Germenevtik metod o'quvchini passiv tinglovchi emas, balki matnni faol talqin qiluvchi, o'z fikrini bildirishga undovchi yondashuvni taqozo etadi. Savol-javoblar, munozaralar, matnni o'z tajribasi bilan bog'lash

kabi mashqlar orqali bu muloqotni tashkil etish mumkin. Masalan, "Burgut" she'ridagi burgut obrazini hayotdagi qanday insonlarga o'xshatish mumkinligi haqidagi munozara.

4. Badiiy vositalarning mohiyatini anglash: She'rdagi metaforalar, timsollar, epitetlar va boshqa badiiy vositalarning ma'no yukini, ularning asarning umumiy g'oyasiga qanday xizmat qilishini hermenevtik tahlil orqali chuqurroq tushuntirish mumkin. "Miltiraydi mitti yulduz" she'ridagi "mitti yulduz" timsolining yolg'izlik, umid, intilish kabi ko'p ma'noliligini ochish.

5. Falsafiy va axloqiy g'oyalarni shakllantirish: Abdulla Oripov she'rlari ko'pincha chuqur falsafiy va axloqiy mazmunga ega. Hermenevtik metod yordamida o'quvchilar hayot, Vatan, inson qadri, tabiat kabi umuminsoniy qadriyatlar haqidagi fikrlarni shakllantirish mumkin. "Qushcha" she'ridagi bahor, hayot quvonchi bilan bog'liq g'oyalarni tahlil qilish.

6. Ijodiy fikrlash va nutqni rivojlantirish: Matnni talqin qilish jarayoni o'quvchilarning o'z fikrlarini erkin ifoda etishlariga, ijodiy yondashuvlarini namoyon etishlariga imkon beradi. She'rga o'zicha sarlavha topish, she'rning davomini yozish, obrazlar haqida hikoya tuzish kabi topshiriqlar bu rivojlanishga yordam beradi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, 5-sinf adabiyot darslarida Abdulla Oripov she'riyatini hermenevtik metod asosida o'rganish o'quvchilarning matnni chuqur anglashlari, muallif g'oyasini to'laqonli tushunishlari, badiiy-estetik va falsafiy mazmuni ochishlari hamda ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Hermenevtik yondashuv o'quvchini matn bilan faol muloqotga chorlaydi, uning shaxsiy tajribasi va dunyoqarashini matnni talqin qilish jarayoniga jalb etadi. Abdulla Oripovning she'rlari – bu nafaqat go'zal til va obrazlar, balki chuqur falsafiy va axloqiy mazmuni o'zida mujassam etgan asarlardir. Hermenevtik metod yordamida bu mazmuni ochish o'quvchilarda milliy qadriyatlarga hurmatni, Vatan tuyg'usini kuchaytiradi va ularning ma'naviy dunyosini boyitadi.

O'qituvchilar ushbu metoddan samarali foydalanishlari uchun she'rlarni tahlil qilishda o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda, turli mashqlar, savol-javoblar va ijodiy topshiriqlardan foydalanishlari tavsiya etiladi. Hermenevtik yondashuvni qo'llash orqali Abdulla Oripov she'riyatining ta'limiy va tarbiyaviy ahamiyatini yanada oshirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Oripov A. Saylanma. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi NMIU, 2012.
2. Yo'ldoshev Q. va boshqalar. Adabiyot: 5-sinf darsligi. – Toshkent: "Novda Edutainment", 2024.
3. Yo'ldoshev Q. Yoniq so'z. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2006.
4. Oripov A. She'rlar. – Toshkent: O'zbekiston, 2016.
5. M.Tojiboyev. U. Xo'jamqulov. Sh.Botirova. Adabiy hermenevtika va badiiy til poetikasi – Toshkent — 2022